

פורום מדיניות בנושא עזה סיכום

מבוא

על האירוע ולקחים עיקריים

ב-21 בנובמבר כינס ארגון גישה פורום מדיניות בנושא עזה, שהשתתפו בו למעלה מ-100 בעלי עניין ישראלים, פלסטינים וזרים – כולל דיפלומטים, אקדמאים ונציגים של ארגונים בינלאומיים וארגוני חברה אזרחית מקומיים. מטרת האירוע הייתה לזקק המלצות לפעולות הנדרשות לשיפור תנאי המחיה ולהגנה על זכויות האדם ברצועת עזה. המסמך שלפניכם מקבץ את ההמלצות שהעלו המשתתפים בפורום, שאנו מקווים כי יקודמו על-ידי מקבלי ההחלטות.

הפורום כלל שני מושבים ונאום מרכזי. המושב הראשון בחן את תפקידיהם ואחריותם של שחקנים אזוריים ובינלאומיים "מלמעלה למטה", ואילו השני התמקד בהמלצות "מלמטה למעלה" שהשמיעו גורמים בחברה האזרחית, ואחרים הפועלים בשטח, בנוגע לצעדים מידיים שיש לנקוט על מנת לחזק את התשתיות, הכלכלה ומרחב החברה האזרחית, וכן להגביר את ההגנה על אזרחים. קיבצנו את ההמלצות בשלוש קטגוריות רחבות המשקפות את הנושאים העיקריים שנדונו באירוע: 1) הגישה כלפי הרצועה, 2) הכלכלה, 3) התשתיות ומערכת הבריאות.

הפורום התקיים על רקע הפגנות "צעדת השיבה" ומיד לאחר אחת ההסלמות החריפות ביותר מאז מבצע "צוק איתן", במהלכה נהרגו מעלה מעשרים פלסטינים וישראלי אחד. כמו כן הוסב נזק רב לרכוש, בעיקר ברצועה, אך גם בישראל. הפסקת אש שברירית הושגה בין ישראל לחמאס, בסיוע האו"ם, מצרים וגורמים אחרים.

לנוכח זאת ציינו רבים מהמשתתפים כמה חשוב לנצל את הרגיעה השברירית, כדי גם לפתח מגעים בערוצים אחוריים בנוגע לשינויים במדיניות כלפי רצועת עזה, לקידום אינטרסים אסטרטגיים ארוכי טווח של יציבות והגנה על אזרחים. שרר קונצנזוס בנוגע לשבריריותה של הפסקת האש ועל כך שמעטים הסיכויים כי תישמר בהיעדר פעולה משמעותית יותר לשינוי מגמות מדאיגות, המתבטאות במדדים הומניטריים כגון חוסר ביטחון תזונתי, היעדר גישה לשירותים בסיסיים ואבטלה.

המשתתפים דיברו על כך שכבר עתה הרצועה אינה ראויה למגורי אדם ושהמשבר ההומניטרי השורר בה הוא מעשה ידי אדם. משמעות הדבר היא ששינוי מהותי יושג רק באמצעות שינויים פוליטיים ובמדיניות, ולא בעזרת פתרונות טכניים, ששיגו פרויקטים נקודתיים. עם זאת, ניתן לעשות הרבה יותר בטווח הקצר כדי להגן על אזרחים וליצור סביבה נוחה יותר להתקדמות פוליטית.

כדי לעודד דיאלוג כן, הבטחנו למשתתפים כי לצורך סיכום זה, הערותיהם יופיעו ללא אזכור שמותיהם. ההמלצות שקובצו להלן מכוונות למגוון שחקנים ומוסדות, ומשקפות את דבריהם של הדוברים, מנחי המושבים ואנשים מהקהל, וחלקן נערכו לצורך הבהרה. המלצות שהדהדו לכל אורך האירוע והושמעו על-ידי כמה מהמשתתפים והדוברים כללו:

- הטלת אחריות על כל גורם על סמך מעשיו ודרישה למתן דין וחשבון.
- קידום שיפור בתנועה במעברים, בעיקר דרך אלה שבשליטת ישראל, אך גם דרך רפיח למצרים; היות

- שגישה היא הגורם המשמעותי ביותר לשיפור תנאי המחיה.
- הפסקת בידודה של הרצועה והכרה בכך ששאיפות סיפוח בגדה המערבית מתבססות על המשך הפיצול בין עזה לגדה.
- שיח עם חמאס ו/או הכרה בתפקידו בנוף הפוליטי הפלסטיני.
- קידום פיוס פוליטי פלסטיני וביטול הסנקציות שהטילה הרשות הפלסטינית.
- הכרה בקשרי הגומלין שמתקיימים בין כלכלה, תשתיות, בריאות ורווחה.
- סיוע הומניטרי הוא סימפטום של מדיניות כושלת.

1.

הגישה כלפי רצועת עזה: המציאות הפוליטית והשחקנים שמעצבים אותה

הדיון בפורום התמקד ברבות מהבעיות הפוליטיות והמדיניות העומדות על סדר היום: האם עזה כבושה עדיין ואילו הוראות של הדין הבינלאומי נותרו בתוקף, הקרע הפוליטי הפנים-פלסטיני, צעדיה של ארצות הברית לצמצום הסיוע ואולי אף לקידום תוכנית שלום שונה מאלו שהוצגו עד היום, כמו גם הצטמצמות הקונצנזוס באיחוד האירופי באשר לאופן שבו יש להתייחס לסכסוך הישראלי-פלסטיני ולמרכיביו.

ניתן לומר כי בין משתתפי הפורום שררה הסכמה על הדחיפות שמעורר המצב הנוכחי ועל הצורך לנצל את ה"שקט" לשינוי הגישה ביחס לעזה. כמו כן שרר קונצנזוס ביחס לצורך לפתוח את הרצועה לתנועה, כדי לשפר את רווחת תושביה וכדי ליצור אקלים ידידותי יותר להשגת יציבות ארוכת טווח או אפילו שלום. בדיונים הקשורים לגורמים פוליטיים רלוונטיים ולתפקידיהם – בהם ישראל, חמאס, הרשות הפלסטינית, ארצות הברית, האיחוד האירופי, מצרים וחברות אחרות בקהילה הבינלאומית – ציינו דוברים שונים כי בעוד שישראל נותרה הגורם המשפיע ביותר על המציאות ברצועה, גם לפעולותיהם ולהתנהלותם של שחקנים אחרים השלכות עצומות על חיי היום-יום בעזה ואין להתעלם מסוכנותם והשלכות מעשיהם.

להלן המלצות באשר לגישה שעל שחקנים אלה לנקוט כלפי הרצועה:

ישראל:

- רצועת עזה היא ההדגמה הקיצונית ביותר לתהליך שמתרחש בשטח הפלסטיני כולו מאז 1993: תהליך של שימור השליטה, מבלי להכיר באחריות הנובעת ממנה. גישה זו יצרה צורה "קטלנית" אף יותר של שליטה, היות שישראל מרשה לעצמה להשתמש בכוח מופרז יותר כלפי מה שלטענתה הוא כוח עוין ולא אוכלוסייה החיה תחת כיבוש ומתנגדת לו. התפתחויות שגרמו למצב להיראות פחות כמו כיבוש מסורתי יצרו בלבול משפטי, שמקשה לאכוף אחריותיות. עלינו להשתחרר מהדיון המעגלי בשאלה האם הרצועה נתונה תחת כיבוש או לא. תחת זאת, יש להתמקד באחריות שקמה לישראל כתולדה מתחומי החיים בהם נשלל ממשל עצמי ובעקבות זאת נגרם לאנשים סבל. עלינו להפסיק לחשוב על שליטה באופן בינארי, ולשאול במקום זאת איך נוכל לאפשר הגנות טובות יותר על זכויות ועל חיים נורמליים עבור אזרחים.

- גישה הומניטרית אינה צריכה לפטור את ישראל מתפקידה ככוח כובש, ולמרות שעלינו לתמוך בתשתית הומניטרית ובהתערבויות הומניטריות, הדיון צריך תמיד לשוב ולהתמקד בהחלטת המדיניות היחידה שיכולה ישראל לקבל כדי להקטין את הצורך בסיוע – ביטול הסגר.
- הקהילה הבינלאומית צריכה להכיר בכך שחמאס הוא שחקן שלא ניתן להתעלם ממנו. כולם יודעים שישראל נושאת ונותנת עם חמאס; המגעים צריכים לצאת מהחדרים האחוריים.
- אנשים מתמקדים בכך שחמאס ופתח אינם מצליחים להגיע להסכמה, אך עלינו להכיר בחלקן של ישראל והקהילה הבינלאומית במניעת הפיוס. אילו היו הצדדים (ישראל והקהילה הבינלאומית) מעוניינים בפיוס, היה ביכולתם לנקוט בצעדים לעידודו, או, לכל הפחות, להבטיח כי הם לא יחסמו את ההתקדמות או יחרימו ממשלה פלסטינית הכוללת ייצוג של פלגים שונים.
- לפלסטינים יש סוכנות ויכולת פעולה עצמאית, שאין להכחישן. עם זאת, אין זה נכון לראות ברשות או בחמאס את האחראים העיקריים למצבה של הרצועה. ישראל לבדה קובעת אם אדם יוכל להגיע מהרצועה לגדה המערבית ובידיה האפשרות להחליט לשנות את המצב באופן דרסטי על-ידי הסרת הסגר, אם תרצה בכך. אל לנו לשכוח זאת, אפילו אם נכיר בחשיבות התנהלותם של גורמים הנושאים גם הם באחריות.

הקהילה הבינלאומית:

- אנשים בעזה רוצים שיראו בהם בני אדם. הם אינם רוצים להיתפס כמקרי סעד. יש להם את הכישורים הדרושים כדי להצליח, אך אין ביכולתם להשתמש בהם בלי אמצעים והזדמנויות.
- האיחוד האירופי לא השקיע די זמן בבחינת מדיניותו להימנע מקשר עם חמאס. עצם הבקשה לבחון את הדבר נותרה במידה רבה בגדר טאבו. עלינו לבחון את החלטות הקוורטט, שהתווה את עקרונות הקוורטט, המונעות קשר עם חמאס. מי בעצם מקיים את מדיניות ההימנעות מקשר עם חמאס? רוסיה והא"ם מתקשרות עם חמאס, וכך גם ישראל. אולי, אם כך, הגיע הזמן לשינוי עקרונות אלה.
- ניתן לשנות את עקרונות הקוורטט, אך אין סיבה לבטלם לחלוטין. חשוב לשמור על אמצעי מניוף מול חמאס.
- לא לנו לקדם קשר בלתי מותנה עם חמאס, אלא לקבוע תנאים מעשיים יותר, שישפיעו על התנהלותו ויחזקו גורמים פרוגרמטיים בשורותיו. בסופו של דבר, מהלך כזה יתמוך בפרויקט הלאומי הפלסטיני.
- הגישה הנוכחית של הממשל האמריקאי היא לנסות להוריד את עזה מסדר היום. על אירופה להחזיר אותה לשולחן הדיונים, ולהפוך את הסוגיה למוקד השיח הבינלאומי. היא יכולה לעשות זאת על-ידי התמקדות בתלות שיש בכספי הסיוע שהיא מספקת: תורמים בינלאומיים, ובפרט האיחוד האירופי, מעניקים מיליונים לרצועה, וישראל מסתמכת על כך שהדבר ימנע קריסה נוספת בעזה. את זאת יש למנף. על האיחוד האירופי לבחון כיצד לשלב את הסיוע הכספי שהוא מעניק עם אסטרטגיה משמעותית בכדי לממש את שאיפותיו ואת האינטרסים שלו - המצב הקיים חותר תחת הסיוע שהוא מעניק, ומחבל במטרתו להגיע לפתרון של שתי מדינות.
- האיחוד האירופי יכול וצריך להשתמש במימון שהוא מספק לרשות הפלסטינית כאמצעי לחץ, אך בהינתן שברירותה של הרשות, עליו לפעול גם בערוצים מדיניים.
- יש לראות במצב ברצועה ובמצב בגדה שני צדדים של אותו המטבע, ולא לבודד את הבעיות של כל אחד מהאזורים, אלא לראותן כחלק מאותו פרויקט כיבוש מתמשך ואולי אף סיפוח.
- אל תבנו נמל בקפריסין. הדבר מעביר את האחריות לחו"ל ובכך מחזק את הפרדתה של רצועת עזה מישראל ומהגדה המערבית. עלינו להיזהר מפתרונות שמתיימרים לתת מענה לסוגיות ההומניטריות בעזה, אך למעשה רק מקדמים את הפרדה. הגדה והרצועה אינן ניתנות להפרדה.

הרשות הפלסטינית וחמאס:

- רוב הרחוב הפלסטיני סבור כי פיוס הוא המפתח להתקדמות וכי על הרשות הפלסטינית לבטל את הסנקציות שהטילה על הרצועה. על הרשות הפלסטינית לבטל סנקציות אלה ולהתחייב לפיוס. על הרשות לגלות נכונות לשלם את המחיר על הכללתם הפוליטית של חמאס ושל פלגים אחרים, שיכולה להתקיים בחסות אש"ף. הלגיטימיות הפוליטית של אש"ף כרוכה ביכולתו לייצג את הגוף הפלסטיני הפוליטי ואת הפרויקט הלאומי הפלסטיני כולו.
- הטלת צעדי ענישה מצד מנהיג (מחמוד עבאס) על שני מיליון מבני עמו היא לא רק צעד מגונה מבחינה מוסרית, אלא גם לקוי אסטרטגית.

2.

הכלכלה:

גישות ומדיניות לשיפור הפעילות הכלכלית והפיתוח

בבואנו לעסוק במציאות הכלכלית הנוכחית ברצועה עלו שלושה תחומי דיון עיקריים, והמלצות שנלוו אליהם: הצטמצמות הסיוע ההומניטרי, הגבלות על תנועה וגישה, וסנקציות מצד הרשות הפלסטינית. דוברים ומשתתפים ציינו את ההשפעה ההרסנית של הסגר על הרצועה, על כל היבטי הכלכלה והחיים האזרחיים בשטחה, כמו גם של החלטות מהתקופה האחרונה, שהחריפו את הקשיים ברצועה, דהיינו הפחתת המימון של ארה"ב לאונר"א ולתוכניות סיוע שלה עצמה, וצמצום השכר וההטבות האחרות שמעבירה הרשות לתושבים ברצועה. משתתפים ציינו גם את הקשר בין קשיים כלכליים לחוסר יציבות, כשהם מאבחנים כי השקט הנוכחי הוא חלון הזדמנויות לביצוע שינויים נחוצים במדיניות, כדי למנוע הסלמה נוספת. כמו כן ציינו משתתפים כי ללא יצירה משמעותית של מקומות עבודה לא יתאפשר פיתוח בר-קיימא.

אלה ההמלצות הנוגעות לשיפור התנאים הכלכליים בעזה:

- הפעלה רציפה של המעברים תניב את התועלת הכלכלית המשמעותית ביותר לרצועה. התרת כניסתם של עובדים לישראל תמריץ את המשק באופן דרמטי, שכן השכר הבסיסי בישראל גבוה פי שבעה מהשכר הממוצע במגזר הפרטי בעזה.
- ששת הצעדים הבאים יגדילו את התמ"ג ואת כוח הקנייה והסחר ויצמצמו את האבטלה: השבת השכר והתשלומים ההומניטריים מהרשות הפלסטינית, הגברת אספקת החשמל, הקלת התנועה והגישה דרך מצרים, הרחבת החקלאות והדיג, קידום השיקום והיצע הדיור, והתרת העבודה בישראל.
- הסגר התיש את האגף היצרני של כלכלת עזה. בטווח הקצר, תוכניות של "מזומנים עבור עבודה" יכולות להוביל לנזילות רבה יותר במשק, אך בטווח הארוך, אין תחליף ליצירת מקומות עבודה.
- בטווח הקצר, יש להמשיך באספקת השירותים בתחומי האנרגיה, המים, הבריאות והחינוך, אך סיוע אינו פתרון בר-קיימא, ורק כלכלה משגשגת תאפשר לקיים תשתיות אזרחיות וכדומה. למאמצים ההומניטריים צריכים להתלוות שינויים מבניים, שיאפשרו גישה חופשית יותר ותנועה חופשית יותר של סחורות.
- צעדים שניתן ליישם במהירות כוללים: הרחבת אזור הדיג, הקלה על תנועת אנשי עסקים, וכן פתיחה של ענף הטלקום. השפעתם של שינויים מסוג זה אינה מסתכמת במספרים בלבד. הם יסייעו להחזיר את התקווה לתושבים ברצועה. פרויקטים גדולים בתחום התשתיות, כגון נמל ימי בעזה, הם בעלי

- חשיבות בטווח הארוך, אך לא תהיה להם כל השפעה כלכלית בטווח הקצר.
- צמיחה כלכלית והתאוששות כלכלית מוגבלת יוכלו להתרחש בטווח הקצר ללא פיוס, אך ההתאוששות ארוכת טווח מחייבת פיוס בין חמאס לפתח.
- הפתרונות שנסקרו נמצאים כבר בתוך הקונצנזוס, והם הועלו פעמים רבות בוועידת המדינות התורמות (AHLC). כעת על אנשים לקבל את ההחלטות הללו בפועל ולהתחיל ליישמן.

3.

תשתיות ומערכת הבריאות:

קשרי הגומלין בין פוליטיקה, כלכלה ורווחה

ההמלצות לשיפור תפקודן של תשתיות אזוריות קריטיות, כגון אספקת מים וחשמל, תברואה ושירותי בריאות גופנית ונפשית, התמקדו בניתוח ביקורתי של המציאות הפוליטית והכלכלית ברצועה. דוברים ציינו כי ללא פיוס בין הרשויות הפלסטיניות המפוצלות, הפסקת ההגבלות על תנועה מצד ישראל, כמו-גם מצרים, ופתרון מדיני לסכסוך בטווח הארוך, הניסיונות לחזק את התשתית האזורית דומים לפלסטר על שבר פתוח. על אף נחיצותם, פרויקטים הם פעולות מבודדות מטבעם ואינם יכולים להוות תחליף לגישה הוליסטית לצרכי הרצועה, הקשורים זה בזה. לדוגמה, לא ניתן לקוות לפתרון למחסור הכרוני בחשמל ללא כלכלה מתפקדת, שבה תושבים יוכלו לשלם את חשבונותיהם והרשויות יוסמכו לגבות תשלומים. כל הבעיות עמן מתמודדת הרצועה קשורות זו בזו ומצריכות גישה ופתרונות כוללניים. עם זאת, המשתתפים המליצו לנקוט בגישות ובצעדים הבאים, אשר יסייעו להוביל שינוי בטווח הקצר, הבינוני והארוך:

תשתית אזורית

- יש לראות את המערכת באופן כוללני: לדוגמה, תורמים רבים מתמקדים בהתפלה, אולם ההתפלה בקנה מידה נרחב מצריכה משאבים רבים, ותלויה באספקת אנרגיה ולכן בכספים לרכישתה או לייצורה של אנרגיה זו. התפלה לא תהיה פתרון בר-קיימא אלא אם כן הכלכלה תתפקד גם היא באופן שיאפשר לאנשים לשלם את חשבונות האנרגיה והמים שלהם.
- יש לייעל את גביית התשלומים על חשבונות המים בעזה. כיום נגבה תשלום רק על 30% מהחשבונות של תושבי הרצועה.
- בנוסף לפרויקטים גדולים, כמו מתקן התפלה גדול, על התורמים לתמוך גם בפתרונות טכנולוגיים ומעשיים בקנה מידה קטן יותר לצורכי התשתית ברצועה, כמו גם לפיתוח אנרגיה סולארית, כדי להבטיח את המשך אספקת השירותים. פרויקטים קטנים יותר ורב-מגזריים, בהשראת מנגנוני התמודדות קהילתיים (קיימים) פועלים היטב והם רצויים משום שהיקפם מאפשר ניהול על-ידי הקהילה, באמצעות המשאבים העומדים לרשותה.
- תחזוקה שוטפת, כמו-גם פיתוח של מתקני מים ותברואה, מחייבים גישה עקבית וסדירה לחומרים. הדבר נכון במיוחד במקרה של מערכת שברירית כמו זו שברצועת עזה, שבה המתקנים ישנים וחשופים גם לסיכון של נזק מהפצצות. ייבוא איטי של סחורות ספציפיות (כפי שנעשה במסגרת מנגנון השיקום של עזה או תהליך יבוא הפריטים הדו-שימושיים) אינו יעיל. מערכת המים זקוקה לגישה סדירה לחלקי חילוף ולמוצרים. יש להחריג את מגזרי המים והחשמל ממנגנון השיקום של עזה (GRM).
- יש לבטל את מנגנון השיקום של עזה (GRM), שהוקם לאחר מלחמת 2014, או לערוך בו רפורמה מרחיקת לכת. זאת משום שהוא מונע או מעכב הכנסה של חומרים הדרושים לתשתיות אזוריות חיוניות, כגון אספקת המים.

בריאות, רווחה וקידום זכויות האדם בקרב הציבור

- יש להתמקד בהגנות החיוניות לאזרחים כעת, כל עוד אין בנמצא פתרון מדיני. אולם יש להתחיל ולשרטט גם מסלול שיהפוך פתרונות פוליטיים לריאליים ובני-קיימא יותר. חשוב שההמלצות יגיעו מהשטח, מאנשים החיים את המציאות בעזה ופועלים יומיומית כדי להתמודד עם האתגרים.
- יש להכיר בעלייה בבעיות בתחום בריאות הנפש הנובעת מחשיפה מתמשכת לטראומה, להפצצות תכופות ולמצב הכלכלי הקשה ברצועה. עלינו להקים גם מרכזים לבריאות הנפש שבהם נשים המתמודדות עם בעיות בתחום זה יזכו לתמיכה פסיכו-סוציאלית וכלכלית. בעזה קיים מקלט אחד בלבד לקורבנות אלימות במשפחה. יש להקים מקלטים נוספים עבור נשים הנמלטות מאלימות.
- על ארגונים לזכויות האדם לעמוד בתוקף על מתן חופש תנועה לאנשים במעבר ארז, במיוחד לחולים בסרטן ובמחלות אחרות.
- השגת פיוס פנים-פלסטיני הוא בעלת חשיבות מכרעת. זכויותיהם של אנשים ברצועה לא יובטחו כל עוד לא תהיה להם מנהיגות מאוחדת, שתדבר בקול ברור אחד.
- נשים זקוקות להזדמנויות עבודה רבות יותר, ועליהן להימנות בין מקבלי ההחלטות בחברה. ארגוני נשים, וחברה אזרחית ככלל, צריכים למלא תפקיד חשוב יותר בחברה וליטול חלק בכל משא ומתן. הם זקוקים לגישה ויש לכלול אותם בקרטריונים לתנועת אנשים.
- עלינו ליזום מחקרים איכותניים (שיתבססו על חוויות היומיום של אנשים) כדי לאמוד את הסבל האמיתי שחווים פלסטינים. מחקרים כאלה צריכים להשתמש בכלים שכבר פותחו למדידת איכות חיים כדי לאמוד במדויק את רמות הסבל שחווים אנשים.

רשימת המשתתפים:

דיפלומטים מהמדינות:

צרפת	מצרים	בלגיה	אוסטרליה
קנדה	נורווגיה	דנמרק	אירלנד
שוודיה	ספרד	האיחוד האירופי	אנגליה
שוויץ	פינלנד	הולנד	ארצות הברית

נציגים של הארגונים והסוכנויות הבינלאומיות:

Action Against Hunger	International Monetary Fund
AISHA Association for Women and Child Protection	IPCRI
B'Tselem	New Israel Fund
Carter Center	Office of the Quartet
Coastal Municipalities Water Utility	Oxfam
Diakonia	Palestine Children's Relief Fund - PCRF
Drosos	Peace Now
ECOPEACE	Physicians for Human Rights Israel
European Middle East Project (EUMEP)	Policy Working Group
Forum for Regional Thinking	Tel Aviv University
Gaza Chamber of Commerce and Industry	Trocaire
Gaza Sky Geeks	UNOPS (Access Unit)
Haaretz	UNSCO
HaMoked Center for the Defence of the Individual	USAID
Hebrew University	World Bank
Human Rights Watch	World Health Organization
International Committee of the Red Cross	Other Palestinian private sector and civil society actors
International Crisis Group	

*לפי דרישת החוק, גישה גאה לציין כי כתוצאה משיתוף פעולה עם מדינות וארגונים בינלאומיים, שתומכים בעשייה שלנו לקידום זכויות אדם, רוב המימון לפעילותנו מגיע מ"ישויות מדיניות זרות".



גישה, רחוב הרכבת 42, תל-אביב. 6777008
T 03-6244120 | F 03-6244130
gisha.org | info@gisha.org